

DE SCHAAKKARAVAN

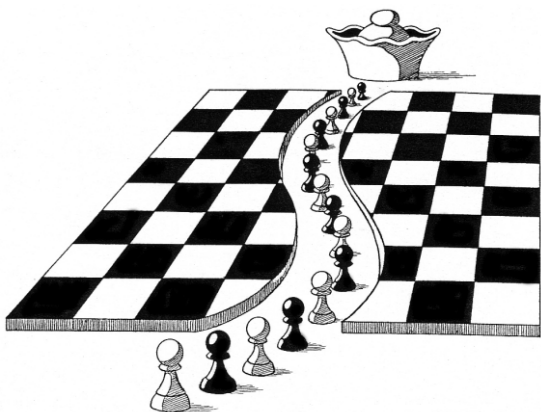

SCHOOLSCHAAKPROJECT

VAN HET MAX EUWE CENTRUM

2009 - 2011

DE SCHAAKKARAVAN

Schoolschaakproject
van het Max Euwe Centrum
2009 - 2011

Samenstelling Eddy Sibbing

Copyright

© Max Euwe Centrum

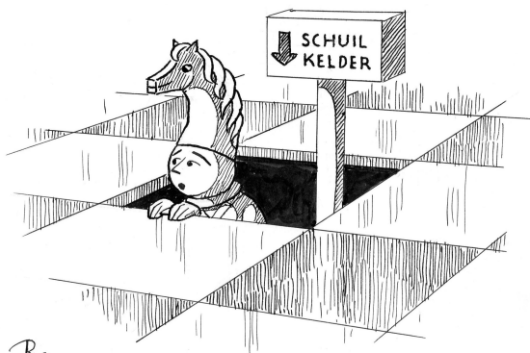
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van het Max Euwe Centrum.

Verzoeken kunnen gericht worden aan het MEC.

Contact

Max Euwe Centrum
Max Euweplein 30a
1017 MB Amsterdam
020 - 6257017
euwemec@xs4all.nl
www.schaakkaravaan.nl

Inleiding.	5
Voorwoord	6
Doelstellingen	8
Opening.	10
Lesgeven.	13
Doelgroep	17
Speel-Z	20
Stappenmethode.	21
Organisatie schoolschaak.	24
Schaakinteresse van scholen	26
Trainerscursussen	29
Bijscholingen	32
Schaakhappening	33
Lang leve de koningin.	41
Clubbezoek	42
Bezoek aan het MEC.	44
Praktijkervaringen	45
Böhmblog	70
Websites	92
Sponsoren	92
Verantwoording	95
Over de samensteller	96

R.

Inleiding

In 2006 diende het bestuur van het Max Euwe Centrum (MEC) een subsidieverzoek in bij het ministerie van VWS voor een uniek en groot-schalig schoolschaakplan voor de vijf grootste steden van Nederland.

Eind 2008 kreeg het MEC voor drie jaar subsidie om het plan in Amsterdam uit te gaan voeren. Op vrijdagochtend 6 februari 2009 werd De Schaakkaravaan feestelijk geopend op de E. Boekmanschool.

In de afgelopen drie jaren zijn er talloze schaaklessen op Amsterdamse basisscholen gegeven, tientallen trainers opgeleid en is het schaken in zijn algemeenheid gepromoot.

In dit boekje zijn onze ervaringen en aanbevelingen gebundeld voor iedereen die geïnteresseerd is in schoolschaak: kinderen ouders, leerkrachten, schaakleraren, trainers en bestuurders.

Wij hopen dat zij vanuit hun eigen invalshoek profijt zullen hebben van de inhoud van dit boekje.

Voorwoord

Na drie jaar vindt de afsluiting plaats van een bijzonder project: De Schaakkaravaan.

Dankzij een financiële impuls van het Ministerie van VWS heeft het MEC de afgelopen jaren het schoolschaak flink weten te steunen. De inzet was aanvankelijk om meer grote steden in Nederland te bedienen, maar het budget liet slechts toe in Amsterdam actief te zijn. Dit boek laat zien wat we allemaal gedaan hebben de afgelopen jaren. Hopelijk trekt het geldschieters aan en kunnen we in samenspraak met de Koninklijke Nederlandse Schaakbond (KNSB) toewerken naar een nieuwe fase.

Je kunt subsidies uitgeven, maar je kunt ze ook investeren. En dat is wat het MEC heeft gedaan. Vele nieuwe trainers, hordes kinderen: allemaal zijn ze schaakminded geworden, van deskundig docent tot goeie jonge schaker. En al worden niet alle kinderen goede schakers, hun analytisch vermogen is binnen dit project getest en wellicht sterk verbeterd. Kortom, de investering betaalt zich niet alleen uit in aantallen leraren en aantallen kinderen, maar ook in vergrote denkkraft.

Het project heeft duidelijk naar voren gebracht op welke leeftijd je de kinderen op basisscholen enthousiast krijgt (groep 4-5). Daarna ebt de interesse vaak weer weg door de vele concurrerende zaken die de aandacht van kinderen opeisen. Er is op dit punt nog een wereld te winnen, door clubs sterker te koppelen aan scholen die er echt voor gaan bijvoorbeeld.

Ik ken diverse voorbeelden waarbij dit goed heeft gewerkt, maar daar was meestal wel de tomeloze inzet van individuen voor nodig. Maar die mensen zijn er!

Het is mijn grote wens dat De Schaakkaravaan hiermee niet ophoudt te bestaan. Een tweede fase, wellicht in meerdere steden, zou prachtig zijn. We zullen ook snel met de KNSB bekijken hoe we de vaart erin kunnen houden. De honden blaffen, de karavaan trekt verder, luidt het gezegde.

Binnenkort hoop ik geblaf te horen.

Eric Smaling,
voorzitter van het MEC

Doelstellingen

De doelstellingen van De Schaakkaravaan zijn:

Impuls

De cursussen van De Schaakkaravaan dienen ter promotie van het schaken. Doordat de cursussen financieel ondersteund worden door het Ministerie van VWS, de KNSB en de gemeente Amsterdam kunnen we vele scholen en scholieren gratis kennis laten maken met het schaakspel. Door die impuls hopen we dat schaken op vele Amsterdamse scholen een vaste plek zal krijgen.

Continuïteit

Door het opleiden van schaakleraren willen we ervoor zorgen dat het schaken na onze cursussen niet stil valt, maar dat de nieuw

opgeleide leraren het stokje over kunnen nemen. De cursussen voor schaakleraar staan open voor leerkrachten, ouders en andere geïnteresseerden. De cursussen zijn geheel gratis!

Kwaliteit

De Schaakkaravaan werkt met deskundige en enthousiaste leraren. Hierdoor zijn de scholen verzekerd van kwalitatief goede cursussen, hetgeen het plezier ten goede komt.

In de komende hoofdstukken kunt u lezen hoe we deze doelstellingen in de praktijk hebben proberen te realiseren.

Opening

Vrijdag 6 februari 2009 was de feestelijke opening van De Schaakkaravaan. De kinderen van de E. Boekmanschool hadden de school versierd met zelfgemaakte schaaktekeningen en ballonnen toen de ambassadeur van het project, Hans Böhm, met een schaakbakfiets het schoolplein op kwam fietsen.

Samen met wethouder van sport, Carolien Gehrels, gingen Hans en de kinderen de school in en kregen de kinderen hun eerste lesje.

Wethouder Carolien Gehrels kijkt mee bij de eerste les

Amper een kwartier later werden de eerste spelletjes op het schaakbord gedaan en was het project officieel gestart!

Het toeval wil dat E. Boekman de wethouder van onderwijs was toen Max Euwe in 1935 de wereldtitel veroverde. Hij was voorstander van schaken als schoolvak. Hierna een passage uit de krant van 17 december 1935 die betrekking heeft op de speech van wethouder Boekman.

Felicitatie van wethouder Boekman

Als wethouder van Onderwijs van Amsterdam sprak de heer E. Boekman doctor Euwe toe. Spreker was getroffen door de grote ernst, waarmede beide spelers hun taak hadden opgevat; Aljechin heeft bewezen een "good looser" te zijn, voor wien men slechts bewondering kan hebben. Wereldkampioen of niet, Aljechin blijft een klasse op zich zelf. De heer Boekman wenschte dr. Euwe geluk en de week extra-vacantie van het gemeentebestuur heeft hij dubbel en dwars verdiend.

Voorts richtte spreker woorden van dank tot het comité, dat de match financieel en technisch heeft georganiseerd.

Dat het schaken een uitnemend spel is, daarvan is een ieder overtuigd en dus ook de wethouder van Onderwijs. In navolging van Utrecht, wil spreker geleidelijk aan te Amsterdam het schaken als facultatief vak op de scholen brengen. Daarbij hopen wij, aldus de wethouder, op voldoende medewerking van de zijde van de schaakwereld, opdat clubs worden gevormd en de jongens en meisjes het spel leren. Tot dit alles heeft deze match veel bijgedragen.

MENEER, IS DIT HET MAX EUWEPLEIN ?

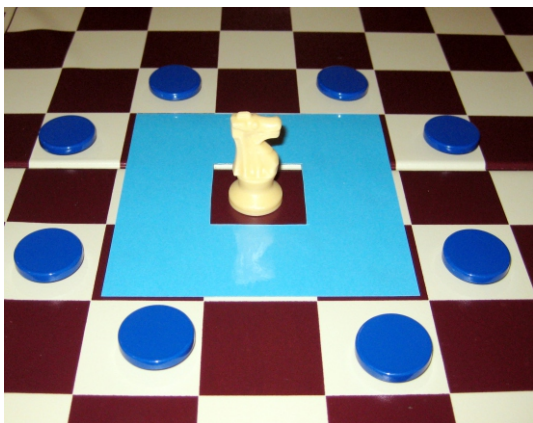
Lesgeven

Bij de schaaklessen hebben we gebruik gemaakt van lesmateriaal van de succesvolle Stappenmethode van Rob Brunia en Cor van Wijgerden. Afhankelijk van het niveau van de groep kozen we voor het werkboek *Stap 1* of *Opstapje 1*.

Deelnemers aan de schaaklessen waren vrijwel allen echte beginners, maar ook daarin zitten al redelijk grote verschillen. Op sommige scholen duurde het vrij lang voordat de kinderen de loop van de stukken goed beheersten, op andere scholen was dit al snel gesneden koek. Het aanleren van de paardesprong is bijvoorbeeld altijd lastig voor jonge kinderen.

Wij hebben daarvoor een slootje gemaakt dat tijdens de lessen goed van pas kwam. Dit slootje konden de kinderen om hun paard leggen zodat ze konden zien waar het paard heen kon springen. Het paard springt net over het slootje van het ene land (wit) naar het andere land (zwart).

In het speelgedeelte van de lessen hebben we vooral veel schaakspelletjes gedaan om de vaardigheden spelenderwijs te verhogen en het plezier voor alle kinderen te behouden. In de handleiding van Stap 1 staan veel leuke en nuttige spelletjes die wij gebruikt hebben, maar zelf hebben we 5 op een rij bedacht. Dat bleek een groot succes te zijn.

Vijf op een rij

De meeste kinderen kennen het spelletje 4 op een rij, dus 5 op een rij zal niet al te moeilijk zijn.

De spelregels zijn als volgt:

[1] Zet om de beurt een stuk

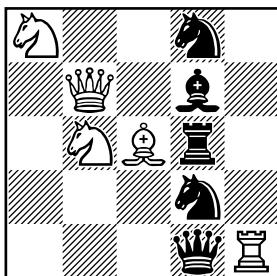
op het kleine lege bordje (5 x 5 velden)

[2] Vanuit die stand ga je spelen

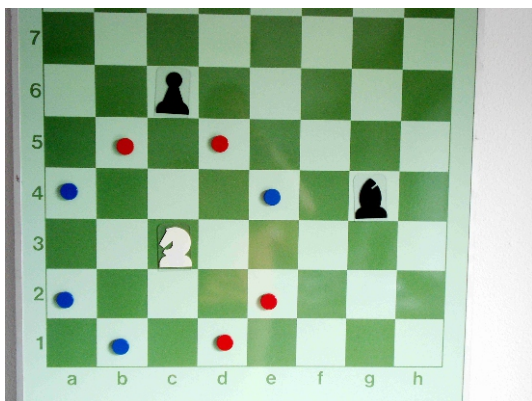
[3] Je mag niet slaan

[4] Wie het eerst 5 stukken op 1 rij heeft (schuin of recht) wint het spel

Zwart
heeft
gewonnen

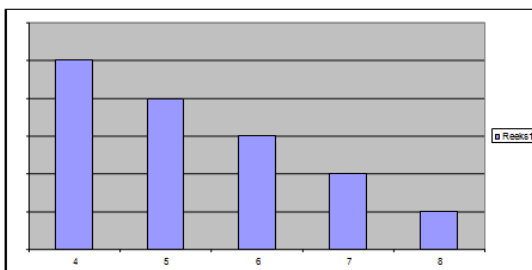
Ook kreeg elke leraar een doos met magneten mee als hulpmiddel bij de lessen. De groene magneten voor veilig, de rode voor onveilig. Deze visuele ondersteuning van de instructie is vooral bij jonge kinderen aan te bevelen.

Afbeeldingen van het gebruik van magneten zijn te zien op onze website. Daar kan ook het genoemde slootje en het spelletje 5 op een rij worden gedownload.

Doelgroep

De lessen van De Schaakkaravaan op de scholen zijn voornamelijk gegeven aan kinderen uit de groepen 4 en 5. De ervaring leert dat het animo voor schaken in deze leeftijdsgroep het grootst is. Je ziet de interesse in schaken afnemen naarmate de kinderen ouder worden. De deelname aan schaakgroepen op lagere scholen ziet er reeds jaren als volgt uit:

Procentuele animo per groep voor schaken

Opvallend is dat het animo onder jongens en meisjes in het begin vrijwel gelijk is, maar dat in een vervolggroep de jongens de overhand krijgen. Hoewel er geen wetenschappelijk onderzoek naar gedaan is, lijkt het zeer aannemelijk dat het spelen van competities en toernooien jongens meer aanspreekt dan meisjes. Vandaar dat er in het eerste jaar veel spelletjes zijn gedaan, waardoor het competitieve aspect ondergeschikt is aan het leeraspect.

Als de kinderen de beginregels (Opstapje 1 of Stap 1) hebben geleerd, valt een groot deel af. De groep die schaken leuk vindt en verder gaat, is dus veel kleiner, maar samen met kinderen uit eerdere jaren is dat meestal voldoende om een groepje “gevorderden” te formeren.

Voor het schaken op school is het dus handig om twee groepen te kunnen formeren, een beginnersgroep en een gevorderdengroep, zodat iedereen die wil schaken, op zijn eigen niveau kan leren en spelen.

Kinderen die schaken leuk vinden en ook naar een schaakclub willen, komen met name uit de leeftijdsgroep 7-10 jarigen. Zij hebben het spel geleerd, spelen al partijen en ook al (school-) toernooien. Ze hebben de smaak te pakken en willen vaker schaken. Lid worden van een schaakclub is dan een logische volgende stap.

Eenmaal op de schaakclub komen ze in contact met de georganiseerde schaakwereld van toernooien, competities en trainingen.

Juist in de laatste jaren van de lagere school moet men de kinderen proberen te binden aan de club zodat ze blijven schaken. De ervaring leert namelijk dat het animo van middelbare scholieren om naar een schaakclub te gaan gering is. Veel kinderen uit groep 3 (kinderen rond de 6 jaar oud) hebben ook interesse om te gaan schaken, maar voor hen zijn de klassikale lessen lastig te volgen.

Het tempo is voor hen meestal (te) hoog, ze hebben nog moeite met zelfstandig werken en de persoonlijke aandacht is gering als de groep (te) groot is. Is de groep klein dan kunnen ook kinderen uit groep 3 meedoen.

Speel-Z

De Schaakkaravaan heeft deelgenomen aan Speel-Z, het project voor schoolschaak van de KNSB.

Scholen kunnen via Speel-Z een kist met lesmaterialen (10 werkboeken, 10 cd-roms, een handleiding en extra lesmateriaal) en spelmateriaal (10 schaakborden, 10 sets schaakstukken en een demonstratiebord) voor € 125 per jaar in bruikleen krijgen. De kinderen worden dan tevens Speel-Z-lid van de KNSB.

De lesmaterialen (met een winkelwaarde van meer dan € 200) mag de school behouden, de spelmateriaal moeten na afloop van de bruikleen retour naar de KNSB.

Een - financieel - aantrekkelijke manier om het schaken op scholen te ondersteunen!

Stappenmethode

Deze leermethode wordt vrijwel overal in Nederland gebruikt en bestaat uit diverse onderdelen. Ook De Schaakkaravaan heeft gebruikgemaakt van deze methode.

Voor de docenten zijn er handleidingen (voor Stap 1 tot en met 5) waarin onder andere voorbeeldlessen, oplos- en zoekstrategie, uitleg van de knelpunten van het onderwerp en de exacte bedoelingen van de opgaven in het werkboek worden uitgelegd.

Voor de kinderen zijn er werkboeken waarin de uitgelegde stof verwerkt kan worden.

De Stappenmethode is al meer dan 20 jaar toonaangevend in schakend Nederland en wordt nog steeds verder ontwikkeld. De ervaring leert dat leraren, ouders, jeugdleiders en schakers slecht op de hoogte zijn van de nieuwe leermiddelen van deze methode. Jammer, want die zijn uiterst nuttig voor de lessen op school of voor individueel (cadeautje!) gebruik. Ter illustratie volgt nu een korte uitleg van enkele nieuwe onderdelen van deze methode.

Inmiddels zijn er voor de eerste 5 stappen ook werkboeken plus en werkboeken extra verkrijgbaar. In de plusboeken staan nieuwe onderwerpen op dat stappenniveau of uitbreidingen van bestaande onderwerpen. In de extra boeken staan extra opgaven van de onderwerpen uit die stap. Prima als extra trainingsmateriaal.

De naam van de werkboeken Stap 2 en Stap 3 vooruitdenken geeft de inhoud goed weer. In deze werkboeken staan allerlei – pittige – oefeningen om beter te leren visualiseren en vooruit te denken.

Ook is er de cd-rom “Leer schaken met de stappenmethode” waarop de eerste 5 stappen en het schaakprogramma “Chessica” staan.

Deze cd-rom heeft dezelfde opbouw als de andere onderdelen van de Stappenmethode, maar wel andere voorbeelden en stellingen. Een prima manier om (thuis) schaken te leren of als aanvulling op de klassikale lessen.

Chess Tutor Stap 1, Stap 2 en Stap 3 zijn de laatste digitale uitbreidingen van de methode. Deze cd-roms zijn veel uitgebreider dan wat er in de werkboeken en op de eerder genoemde cd-rom staat. Diverse nieuwe ideeën, onderwerpen en nuttige spelletjes waar geen plaats meer voor was in de werkboeken of de cd-rom, staan hier wel op. De vele nuttige vaardigheidsoefeningen kunnen gespeeld worden tegen een schaakprogramma dat speciaal voor deze Chess Tutors is gemaakt. Je kan een proefversie downloaden.

Ten slotte heeft Tirion de serie “Lekker schaken” (Stap 1 tot en met 5) in 2011 weer uitgebracht. Deze serie heeft dezelfde opbouw als de gewone stappen, maar de uitleg (de instructie door de leraar) is in deze boekjes toegevoegd. Ideaal om individueel te leren schaken (voor jong en oud) en ook een prima aanvulling op de lessen op school of op de club.

Organisatie schoolschaak

Aan ons project hebben veel Amsterdamse scholen meegedaan (1214 kinderen in 76 lesgroepen) en het heeft veel ervaring omtrent de organisatie van schoolschaak opgeleverd. De meeste scholen zijn “via-via” bij de Schaakkaravaan terecht gekomen. Vooral de bemiddeling van ouders heeft er op diverse scholen voor gezorgd dat men mee ging doen.

De tijd dat een leerkracht in zijn spaarzame uren schaakles op zijn eigen school geeft lijkt voorbij. Nu zijn het vrijwel overal in Amsterdam (en Nederland) externe leraren die schaakles geven. Een school die interesse in schaaklessen heeft, informeert vaak bij de ouders of er iemand les wil en kan geven. Indien dit niet het geval is, benadert men de schaakclub in de buurt. Gevolg is vaak dat een didactisch onervaren ouder of clubschaker les gaat geven. Schaakles geven vergt echter veel meer didactische vaardigheden dan andere sporten waar bijvoorbeeld de bal al het halve werk doet.

Het doornemen van de handleiding van de Stappenmethode of het volgen van een cursus kan al een grote steun in de rug zijn, maar de ervaring leert dat dit zelden gebeurt.

Dat kan er toe leiden dat de lessen stoppen doordat ze niet zo leuk gevonden worden. Een ander knelpunt is dat ouders ophouden als hun kind van school gaat en de school op zoek moet gaan naar een nieuwe schaakleraar.

De vraag naar (goede) schaakleraren is in heel Nederland groot. Willen we het aantal schaakleraren en de kwaliteit daarvan verhogen, dan zouden er veel meer trainerscursussen georganiseerd moeten worden. Het mooiste zou zijn als er jaarlijks in elke regionale bond een of twee cursussen Trainer-1 zouden worden georganiseerd.

Hierin kan het MEC voor de regio Amsterdam een rol spelen, maar landelijk ligt hier een schone taak voor de KNSB.

Een aantal scholen waar het schaken een vaste activiteit is geworden, hebben een groot schaakspel van De Schaakkaravaan cadeau gekregen.

Schaakinteresse van scholen

Schaken heeft nog steeds een goede naam in het onderwijs als een spel met educatieve waarde. Er zijn ook veel onderzoeken geweest die aantonen dat schaken een positief effect heeft op de leerresultaten. Er is daarom vaak interesse om te gaan schaken op scholen.

Toch komt schaken slechts sporadisch voor als schoolvak. Op Leonardoscholen, scholen voor hoogbegaafden, en enkele andere scholen is het een vast schoolvak, maar dat is meer uitzondering dan regel. Veel vaker wordt er geschaakt in de wekelijks vrij te besteden uren ("keuzeuurtje"), maar het meest komt schaken voor als buitenschoolse activiteit.

LAAT JE NIET AFLEIDEN.

Meest gehoorde reden is dat de gewone lesuren al overvol zitten en er geen ruimte is voor schaken.

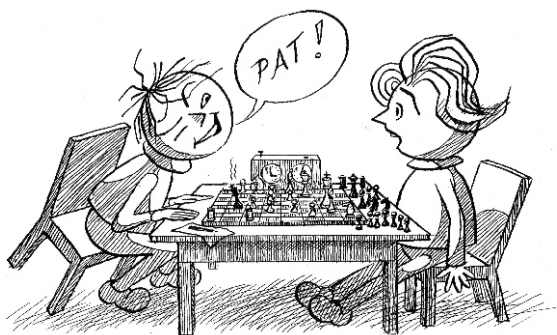
Maar ook is het steeds lastiger binnen het schoolteam om schaken als vast onderdeel te promoten. Het aanbod van educatieve activiteiten is de laatste decennia gigantisch vergroot, zeker sinds computer en internet hun intrede hebben gemaakt in het onderwijs. Tenslotte is een leerkracht die zelf kan schaken niet altijd voor handen.

Zodoende zal schaken zich tevreden moeten stellen met een rol als buitenschoolse activiteit, al zijn er voorbeelden in het buitenland dat men schaken als schoolvak heeft (her-)ontdekt.

In delen van Australië is schaken weer een schoolvak geworden om de kinderen achter de computer vandaan te halen. Een argument dat ook in Nederland gebruikt zou kunnen worden! In onder andere Turkije, Duitsland, Armenië, Israël, Bulgarije en Engeland wordt ook op scholen geschaakt, maar hier is vooral de educatieve waarde de reden om te gaan schaken.

Hoe het schaken ook gegeven wordt op de scholen (en clubs), de kwaliteit van de schaakleraar zal altijd een voorname rol spelen! Vandaar dat het opleiden van nieuwe schaakleraren een belangrijk onderdeel was van De Schaakkaravaan.

Trainerscursussen

De trainerscursussen, die in het kader van het project werden gegeven, waren elk half jaar vol en waren een groot succes. Voordeel was natuurlijk dat onze cursussen gratis waren en daardoor erg laagdrempelig. Ook de lesmateriaal waren gratis voor de cursisten.

De cursus Trainer-1 is de basiscursus binnen de opleidingen van de KNSB. In deze cursus staat het les geven met Stap 1 en de Opstapjes centraal. Daarnaast komen nog onderwerpen aan bod zoals de werking van het geheugen, de schaakontwikkeling van een kind, de lesopbouw, groepsmanagement (“orde houden”) en de logistiek van de schaakles.

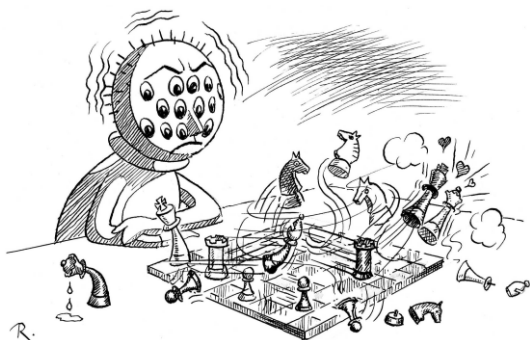
In de zes cursussen Trainer-1 die in het kader van De Schaakkaravaan zijn gegeven, deden in totaal 77 personen mee. Van hen hebben er 57 de cursus afgerond en het diploma gehaald. Bij de 77 deelnemers waren 41 jeugdschakers (jonger dan 25 jaar), 23 volwassen schakers, 8 ouders en 5 leraren.

Met name de grote groep jeugdigen was verheugend. Zij zijn allemaal met de Stappenmethode groot geworden en zijn daardoor inhoudelijk prima op de hoogte. Voor hen waren de didactische onderdelen van groot belang, want nu zagen ze de schaakles van de andere kant van de leraarstafel. De meesten zijn actief geworden op hun club en/of op scholen.

Van de afvallers was een aantal deelnemers dat gewoon te weinig tijd had om de cursus naar behoren te volgen en onder de ouders en enkele volwassen clubschakers bleek het vereiste schaakniveau een knelpunt. De eis om een stap beter te zijn dan je pupillen (oftewel Stap 2 goed beheersen) bleek voor verschillende deelnemers te hoog gegrepen.

De vervolgcursus Trainer-2 (les geven in Stap 1 tot en met 3) werd één keer gegeven. Van de 12 deelnemers hebben er 8 deze cursus afgerond.

HOU ALLE STUKKEN OP HET BORD IN DE GATEN

Bijscholing

Ook werd er jaarlijks een bijscholing georganiseerd voor de schaakleraren van De Schaakkaravaan, alsmede de geslaagde cursisten.

WELKOM OP DE VERVOLGCURSUS !

Op dergelijke avonden kwamen (nieuwe) onderwerpen met betrekking tot het lesgeven en ook het delen van eigen ervaringen aan bod. De deelnemers vonden het een prima aanvulling op de theorie uit de cursussen. Zowel de bijscholing als het uitwisselen van ervaringen verhogen de kwaliteit van de leraren. Het lijkt een goed idee om dit soort bijscholing overal in Nederland te gaan organiseren.

Schaakhappening

Twee keer per jaar is voor de deelnemende kinderen een evenement georganiseerd, de Schaakhappening. De activiteiten waren laagdrempelig, zodat alle kinderen een leuke middag hadden. De kinderen werden in groepen ingedeeld en kregen verschillende activiteiten aangeboden. Om de 20 minuten draaiden de groepen door naar de volgende activiteit. Een school met diverse lokalen is perfect voor zo'n opzet, al hebben er – bij mooi weer – ook veel activiteiten buiten plaats gevonden.

Schaaktekeningen inkleuren, kijken naar een compilatie van leuke schaakfilmpjes, een “schaakestafette” en “stukken opzetten” zijn voorbeelden van activiteiten waarvoor geen schaakkennis vereist is.

In het computerlokaal konden de kinderen onder begeleiding schaken leren met cd-rom “Leer schaken met de Stappenmethode”.

De betere schakertjes konden tegen de ambassadeur van de Schaakkaravaan, Hans Böhm, snelschaken of meedoen aan een simultaan.

Uiteraard werden deze middagen afgesloten met de nodige attenties en prijsjes voor de kinderen.

De volgende spelletjes vonden plaats op de Schaakhappening.

Worteltjes eten

Je zet op de 4e en 5e rij allemaal pionnen (“worteltjes”) neer. Beide spelers krijgen één paard en gaan dan met hun paard pionnen slaan (worteltjes eten). Voor een jong kind is het een heel ander spel als je allebei met twee paarden mag spelen. In plaats van pionnen kan je natuurlijk ook snoepjes, smarties of pepernoten gebruiken.

Koningswoord

Midden op het bord liggen op elk veld papieren vierkantjes met op de achterkant een letter.

Daarna gaan de spelers het spelletje “koning tegen koning” spelen: ze moeten met hun koningen (van e1 en e8) zoveel mogelijk

vierkantjes slaan. Tussen de koningen moet altijd één veld zitten.

De winnaar is degene die de meeste vierkantjes heeft veroverd.

Als extra opdracht konden de spelers met de letters op de achterkant een woord maken.

Weggeefschaak

Je moet zo snel mogelijk al je stukken weggeven of zorgen dat je geen enkele zet meer kan doen. Slaan is verplicht. Als je op meer manieren kan slaan, dan mag je zelf kiezen wat je slaat. Schaak bestaat niet: de koning kan ook geslagen worden.

Voor 'n beginnende schaker een leuk en nuttig spel, omdat het spel heel concreet is ("je moet slaan"). Daarnaast leren de kinderen beter over het hele bord kijken.

Dobbelschaak

De worp met de dobbelsteen bepaalt met welk stuk je moet zetten. Als je daarmee geen zet kan doen, dan mag je nog een keer gooien, net zo lang tot je wel kan spelen.

Het doel is om als eerste de koning van de ander te slaan. Als een koning aangevallen ("schaak") staat, heb je pas gewonnen als je de beurt daarna de koning kan slaan, (dan moet je dus eerst nog goed gooien!).

Als je wilt (en kunt) rokeren, dan mag dat als je een 1 of een 3 gooit.

1=koning	4=paard
2=dame	5=loper
3=toren	6=pion

Schaakestafette

Je verdeelt de groep in tweeën. Elke groep moet zijn stukken (wit of zwart) zo snel mogelijk in de beginstelling op het bord plaatsen. Van de beginpositie tot het bord moet een redelijke afstand zijn, zodat de kinderen met het schaakstuk moeten rennen. Nadat een speler het stuk heeft geplaatst op het bord moet hij terugrennen naar het begin en de volgende speler aantikken zodat die het volgende stuk op het bord kan plaatsen. De ploeg met de snelste tijd heeft gewonnen.

Je kan op de route naar het bord hindernissen plaatsen. Elk schaakspel kan je voor dit spel gebruiken, maar een groot spel is natuurlijk wel leuker. We deden dit spel vaak in de gymzaal van school, maar op het schoolplein kan dit ook prima.

Memory

We hebben ook het bekende spelletje Memory met schaakstellingen gemaakt.

Leg alle kaarten op tafel. Elke speler mag steeds twee kaarten omdraaien.

Draai je twee dezelfde kaarten om, dan heb je een setje en mag je nog een keer. Winnaar is degene met de meeste setjes.

Schaakkwartetten

Vraag om de beurt een kaart aan een andere speler en probeer de 4 kaarten – met een schaakonderwerp - van een kwartet te krijgen. Wie op het eind de meeste kwartetten heeft, wint het spel.

Stukken opzetten

Elk kind begint met een leeg bord en een doos schaakstukken. Met stopwatch wordt gemeten wie het snelste de beginstelling op het bord weet te zetten.

Tijdschema (voorbeeld)

- ⇒ Er zijn 5 activiteiten.
- ⇒ Na 20 minuten draaien we door.

Inloop en ontvangst	13.45 – 14.10
1e ronde	14.10 – 14.30
2e ronde	14.30 – 14.50
3e ronde	14.50 – 15.10
4e ronde	15.10 – 15.30
5e ronde	15.30 – 15.50
Prijsuitreiking	15.50 – 16.00

Lang leve de koningin

Met kinderen van De Schaakkaravaan hebben we twee keer de film 'Lang leve de koningin' in een volle bioscoop bekeken.

Deze film uit 1995 van de kleindochter van Max Euwe, Esmé Lammers, is nog steeds van onschatbare waarde om kinderen te enthousiasmeren om te gaan schaken. De eerste keer, in 2010, was Esmé aanwezig.

De dvd van de televisieserie van 'Lang leve de koningin' hebben we aan alle deelnemende scholen gegeven en ook als prijs bij onze happenings.

Clubbezoek

Een van de ideeën van De Schaakkaravaan was het bezoeken van een schaakclub met de hele lesgroep. In de praktijk bleek dat lastig te organiseren, omdat de schaakclubs allemaal 's avonds de clubavond hebben. Vandaar dat dit idee slechts enkele keren is gerealiseerd.

Sint Antoniuschool bezoekt VAS

Op donderdag 12 mei 2011 hebben kinderen van de Sint Antoniuschool een bezoek gebracht aan schaakclub VAS. De kinderen waren razend enthousiast. Ze hebben allemaal al schaakervaringen opgedaan op school middels de lessen van De Schaakkaravaan, maar hoe is het nou eigenlijk op een echte schaakclub?

De avond begon met een schaaktraining. Na de training was het tijd voor een partijtje schaken voor de competitie. De kinderen van de Sint Antonius mochten een schaakpartij spelen tegen jeugdspelers van VAS.

Om kwart over acht was alles voorbij.

Juf Deborah op de foto met wereldkampioen
Viswanathan Anand uit India

Je wordt nog sterker met schaken als je op een club komt spelen. Oefening baart kunst. Met nog meer kinderen wordt het nog gezelliger op het VAS.

Schaakjuf Deborah Ng

Bezoek aan het MEC

Een ander idee was een bezoek aan het MEC en dat is veel vaker gelukt!

Ook nu moest er het nodige gepland worden (datum, tramreis, begeleiders), maar het grote voordeel was dat een bezoek aan het MEC onder schooltijd kon. Hoewel het MEC uitstekend per tram of bus te bereiken is, zagen diverse scholen af van een bezoek vanwege de (hoge) reiskosten.

In het MEC maakten de kinderen een quiz met vragen over het museum, waren er leuke schaakpuzzels, keken ze naar schaakclips en konden ze een schaakspelletje doen. Keer op keer bleek het een leuke ervaring!

Praktijkervaringen

Om een beeld te geven waar de cursist, leraar of schooldirectie tijdens De Schaakkaravaan tegenaan liepen, volgen hier enkele persoonlijke ervaringen.

Debby Nieberg, ouder die les ging geven.

Hoe ben je ertoe gekomen om de cursus Trainer-1 te gaan volgen?

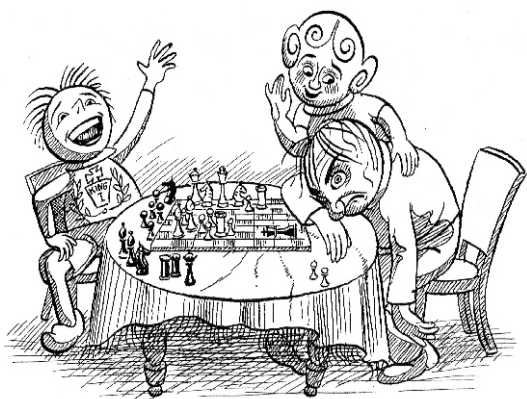
Heel toevallig kwam ik vorig jaar op internet het bericht tegen dat de cursus Trainer 1 werd aangeboden door het MEC.

Omdat ik het heel jammer vond dat er bij mijn zoon op school geen schaakles (meer) werd aangeboden, vond ik die cursus een prachtige mogelijkheid om zelf in dat gat te kunnen stappen. Daarom heb ik mij toen aangemeld.

Wat zijn jouw ervaringen in de praktijk?

Mijn ervaringen in de praktijk: Ik heb van januari tot april 2011 twee beginnersgroepjes op school gehad die elk 15 lessen hebben gekregen. De kennis van de cursus is daarbij beslist van pas gekomen... sterker nog: zonder die cursus had

ik toch voor een groot deel het wiel zelf moeten uitvinden en had ik een hoop ondersteuning en goede ideeën moeten missen. De cursus heeft me dus een heel goed kader geboden voor het geven van de lessen de kapstok waaraan ik mijn lessen kon ophangen. In de praktijk liep ik (natuurlijk) wel tegen dingen aan die in de cursus niet echt uitgebreid aan bod zijn gekomen, maar dat zijn meer zaken zoals orde houden in de groep en het fenomeen dat er ook kinderen bij zitten die eigenlijk zelf niet gemotiveerd zijn, maar die door pappa of mamma om wat voor reden dan ook 'op schaken' zijn gedaan. Dat zijn dingen waar ik even zelf mijn weg in moest vinden, maar al doende leert men.

GA OOK NAAR DAT SCHAAKSCHOOLTJE !

Wat zijn jouw ervaringen qua organisatie van de lessen?

Bij de organisatie van de lessen heb ik min of meer 'carte blanche' gekregen van de school. De school ondersteunt me door een lesruimte en demonstratiebord te bieden, maar de hele organisatie doe ik verder zelf. Aan het begin van het schooljaar heb ik (via de school) een mail verstuurd aan alle ouders met de aankondiging van de schaaklessen en iedereen die zich wilde inschrijven, deed dat bij mij. Voor de schaaklessen ben ik ook het aanspreekpunt voor de ouders.

Wat vind je van De Schaakkaravaan?

Ik vind De Schaakkaravaan een heel leuk initiatief en het is voor mij een heel mooi opstapje geweest (dankzij de ondersteuning en uitleen van lesmateriaal) om de schaaklessen op te zetten op school. Een goede basis waar ik nu zelfstandig mee verder ga.

Melissa Nuis, oud-schaakster die beide cursussen heeft gevolgd en nu les geeft.

Hoe ben je ertoe gekomen om de cursus Trainer-1 en Trainer-2 te gaan volgen?

Deze cursus is voor mij een combinatie van passies, te weten schaken en lesgeven. Bovendien weet ik uit eigen ervaring dat schaken op scholen kinderen zeer enthousiast kan maken. In groep 5 hadden wij namelijk een schaak- en damtoernooi op school.

VALS ALARM, HET IS EEN DAMSCHIJF.

Hoewel elke kennis bij mij ontbrak, gaf ik mij op voor het schaaktoernooi. Ik had net de film 'Lang leve de koningin' gezien, en ja, dan wil je ook met die mooie stukken spelen! Met mijn vader nam ik de basisregels door en tussen de partijen door oefende ik veel met hem. Toen ik vervolgens met de eerste prijs thuis kwam, wist ik het, ik wil leren schaken! Ik hoop dat ik met het lesgeven op scholen de kinderen net zo enthousiast kan maken als ik toen was en nog steeds ben!

Wat zijn jouw ervaringen in de praktijk?

Ik geef les op de Boekmanschool in Amsterdam aan kinderen van groep 4. De cursus Trainer-1 is met name gericht op deze wat jongere kinderen. Je leert in deze cursus dat de concentratieboog van de kinderen nog niet zo heel lang is en dat je niet te veel in één keer moet behandelen. In de praktijk merk je dat de concentratie inderdaad na 10 minuten begint af te nemen. In de cursus oefen je om, binnen deze tijd, een boeiende en afgeronde les te geven.

Ook word je erop gewezen om de lessen zo divers mogelijk te maken. Dan blijft het leuk voor de kinderen. Speciaal voor de jongere kinderen is er het werkboek Opstapje 1 dat op hun niveau is aangepast (vergeleken met het

werkboek Stap 1 zijn er minder opgaven en wordt er gebruikgemaakt van grotere diagrammen).

Aan het eind van de les is het tijd voor een spelletje. In de cursus is een aantal spelletjes besproken, maar ook de handleiding Stap 1 geeft een aantal suggesties.

In de cursus wordt ook aandacht besteed aan de organisatorische zaken. Zo wordt aangeraden in een U-vorm te gaan zitten en gebruik te maken van een demonstratiebord en andere hulpmiddelen. In de praktijk blijken vooral de “slootjes” (hulpmiddel om het springen van het paard te oefenen) zeer effectief.

Wat zijn jouw ervaringen met het qua organisatie van de lessen?

Ik zorg dat ik altijd op tijd op school aanwezig ben om de tafels klaar te zetten en het demonstratiebord op te hangen. De schaakborden en -stukken zet ik bewust niet klaar. Dit leidt tijdens de uitleg alleen maar af.

De school en vooral de juffrouwen van groep 4 zijn zeer enthousiast over het geven van de schaaklessen. Zo heeft de school aan mij een eigen lokaal ter beschikking gesteld, waar ook de schaakspullen worden bewaard. Met de juffrouwen heb ik afgesproken dat de kinderen steeds een deel van de film Lang leve de koningin kijken. Zo zijn ze meermalen per week bezig met schaken en ook dat bevordert hun belangstelling in het zelf willen spelen.

Ter afsluiting van de schaaklessen vorig jaar hebben wij een uitstapje naar het Max Euwe Centrum gemaakt. Daar maakten de kinderen een quiz in het museum, zagen zij kleine schaakfilmpjes en was er natuurlijk tijd voor iets lekkers. Zelf heb ik aan het einde van de lessen een toernooi opgezet, waar de kinderen prijzen konden winnen en een diploma kregen.

Heb je nog andere opmerkingen over De Schaakkaravaan?

Ik vind dat De Schaakkaravaan ontzettend goed zijn best doet om het schaken te promoten. Scholen en scholieren wordt de gelegenheid geboden gratis kennis te maken met het schaakspel. Door middel van didactisch goed doordachte lessen, ondersteunend lesmateriaal en educatieve spelletjes draagt de trainer zijn kennis over aan de kinderen, die daarmee op hun beurt hun voordeel kunnen doen in een breder verband. Schaken is immers niet alleen een leuk spel om te spelen, maar helpt bij het ontwikkelen van het analytisch vermogen, bevordert het kritisch denken en dwingt tot vooruitdenken.

Maar De Schaakkaravaan richt zich niet alleen op het schoolschaken. Zij organiseert ook vele happenings. Dit jaar was er onder andere een happening op de Boekmanschool waar ik lesgeef en de kinderen waren zeer enthousiast over de spelletjes die zij hadden gespeeld.

De trainerscursussen worden gegeven door Eddy Sibbing, tevens mijn eigen jeugdtrainer. Hij zet zich voor iedere cursist in en enthousiasmeert mij, na al die jaren, nog steeds! Lang leve het schaken!

Johan Vogelaar, een ouder die de cursus Trainer-1 volgde om les te gaan geven op de school van zijn dochter en een schaakclub.

Ik geef nog steeds schaakles op de club, maar niet op school.

Op school ging het niet zo makkelijk. Ik moest daar al een half jaar van te voren aangeven wanneer ik wil lesgeven, en eigenlijk kan het maar op één dag namelijk op maandag. Dat is nou net mijn enige echt vrije dag. Verder waren de faciliteiten ook niet optimaal. Soms in een lokaal met maar één grote tafel en soms moest een lerares daar ook nog dingen doen tijdens de schaakles.

De motivatie is dus wel wat minder geworden. Ik wacht nu af of ze nog interesse hebben voor het volgend halfjaar maar heb er niet veel vertrouwen in. Vanuit de school(leiding) zelf is er eigenlijk weinig van interesse te merken. Het is wel jammer. Er gebeurt daar nu helemaal niets.

Hans Doggenaar, schaker die de cursus Trainer-1 en Trainer-2 heeft gevolgd.

Toen ik in 1994 lid werd bij schaakclub Oosten-Toren nam ik kennis van de Stappenmethode. Er werd een opvolger gezocht voor Ton van Garderen om les te geven bij de toenmalige Hogewegschool. Dit heb ik een jaar gedaan en heb hiervoor Jeugdschaak en de Stappenmethode gebruikt. Om die reden werd ik ook gevraagd om op de club les te komen geven. Dat doe ik nu 17½ jaar. Ik heb me verdiept in alle handleidingen van de stappenmethode. De methode ontwikkelde zich steeds meer in de loop der jaren. Dat heb ik niet consequent bij kunnen houden. Vandaar dat ik de cursus ben gaan doen en ook om bevestiging en feedback te krijgen van en op mijn kunnen.

De belangrijkste leerpunten van de cursus zijn voor mij geweest:

1. Een verandering van volgorde in het lesprogramma betreffende de hoofdstukken.
2. Een aanpassing van de lesduur voor de verschillende leeftijdsgroepen.
3. Het herhalen van gegeven stof om een koppeling te maken.
4. Bewustwording van nieuwe ontwikkelingen, zoals het zelf maken van diagrammen en het werken met de computer.
5. Een les in tweeën splitsen indien deze te lang dreigt te worden.
6. Een les maken met voldoende afwisseling, zoals spelletjes en opdrachten.
7. Kennismaking met opdrachten die niet direct met schaken te maken hebben, zoals bijvoorbeeld woordzoekers.

Dit is in het kort wat ik uit de cursus heb gehaald. Ik vond het inspirerend en leuk om te doen. Ervaringen delen tijdens de bijscholingen vond ik ook nuttig.

Mijn ervaringen op de club zijn als volgt: ik was al lange tijd bezig een paar jongeren les te geven. Die kinderen waren op zeer jonge leeftijd begonnen met het leren schaken.

Ze hadden er niet echt talent voor. Ze waren echter zeer trouw in het bezoeken van de club, al ging het leren schaken erg moeizaam. Het kostte veel tijd, geduld en energie om ze het schaken bij te brengen. Onze verwondering was, dat ze er toch altijd weer waren. Het is een kwestie van jaren geweest om deze kinderen te leren schaken.

Op een gegeven moment leek er helemaal geen progressie meer te zijn en dan werd ik wel eens wanhopig of het zou lukken om ze het schaken bij te brengen. De tijd heeft inmiddels geleerd, dat het de moeite waard is geweest. Ik moet denken aan een gelijkwaardig proces, waarbij ijs wordt verwarmd of water wordt gekookt. In dat proces komen momenten voor, waarbij het toevoeren van energie (rond het vriespunt en het kookpunt) de temperatuur lange tijd onveranderd blijft.

Dit was bij de kennis en vaardigheden van deze jongeren ook het geval. We bleven lessen en vaardigheden aan-bieden, maar lange tijd was geen progressie te zien. Op een gegeven moment gingen ze plots toch weer vooruit.

Waar ik op zoek naar was bij de cursus, was afwisseling in het lesaanbod, een versimpeling van de lessen, nieuw aanbod van spelletjes of oefeningen. Dit heb ik in de cursus zeker gevonden. Dat bood nieuwe kennis en vaardigheden om deze jonge (doel)groep goed te kunnen begeleiden.

De resultaten zijn: de kinderen kunnen schaken. Ze hebben een club, waar ze met enthousiasme deel van uit maken. De kennis en vaardigheden zijn nu aanwezig om deze kinderen te kunnen begeleiden. De kunst wordt nu beheerst om niet onzeker te worden, ondanks dat er soms een tijdelijke stilstand lijkt te zijn in het leerproces. Dit lijkt met de verwerking van gegevens of kennis te maken te hebben. Daarvoor hebben ze tijd nodig.

Florian Jacobs volgde de cursus Trainer-2 en gaf op diverse scholen les. Hieronder zijn vergelijking tussen het les geven op een “witte” en “zwarte” school.

De januskop van de schaakleraar

In september 2011 hield Garry Kasparov een presentatie in het Europees Parlement, waarin hij pleitte voor een aanzienlijke toename van het aantal schakende schoolkinderen in Europa. Ter ondersteuning van deze ambitieuze doelstelling gaf de oud-wereldkampioen een aantal argumenten dat één eigenschap gemeen had: alle waren algemene opmerkingen, zoals de beweringen dat schaken concentratievermogen, intellectuele creativiteit, verantwoordelijkheid voor eigen handelen en het maken van keuzes tussen ogenschijnlijk gelijkwaardige mogelijkheden stimuleert.

Natuurlijk is de schaakwereld uiterst verheugd met elk moment waarop deze grote schaker zich nog met het spel bemoeit, en juicht iedere schaakleraar een poging van zo'n geweldenaar om het schaken op scholen te bevorderen toe, maar vrinden zijn woorden wel van toepassing in iedere dagelijkse praktijk? Kunnen we zo eenvoudig stellen dat het lesgeven in het schaakspel altijd zo veel moois oplevert?

Ik denk van niet. Ieder kind, en dus iedere school, gaat op een andere manier met het schaakspel om, en in veel gevallen blijft er niet veel over van de nobele doelstellingen van Kasparov.

Aan dit inzicht probeert dit kleine essay een bijdrage te leveren, en wel door een vergelijking te maken tussen leservaringen: hoe verschilt de praktijk op een zogenaamde 'witte school', de Maas en Waal in de Rivierenbuurt, van een kennelijke 'zwarte school', de Dapper in de Dapperbuurt?

Hoewel de scholen hemelsbreed op vriendelijke fietsafstand van elkaar gelegen zijn, verschilt hun sociaal-economische achtergrond als dag en nacht.

De ene school bestaat uit prima Nederlands sprekende, veelal van autochtone ouders afkomstige, pientere kinderen; op de andere is het Nederlands gebrekkiger, spreken de ouders amper deze taal, en zijn de kinderen geenszins gewend aan spelletjes die het denken uitdagen.

Spreek ik na de ene les met een ouder die de tennistrackets reeds bij zich heeft en vertelt over zijn docentschap aan de VU, na de andere les praat ik met een werkloze ouder met drie jengelende kinderen om een gammele kindergewagen, die vertelt hoe moeilijk ze het heeft een nieuwe baan als schoonmaakster te vinden. Het is deze verschillende achtergrond, die zijn weerslag heeft op de vier algemene aspecten van het schaakspel die Kasparov noemde. Hij had immers gelijk toen hij duidelijk sprak over het stimuleren van deze kwaliteiten, hetgeen impliceert dat deze al in zekere mate aanwezig moeten zijn in het kind dat wil leren schaken.

Welnu, op de Maas en Waal zijn de kinderen gewend aan discipline tijdens de lessen. Na schooltijd vervolgen de meesten hun weg naar allerlei verenigingen, waar eveneens duidelijke structuur aanwezig is. 's Avonds zijn beide ouders vaak aanwezig: overal is er sprake van

een helder omljnde opvoeding, waarin morele grenzen de gehele tijd aan de orde zijn. Concentratie heeft veel te maken met begrenzing. Concentratie houdt tegelijkertijd een afsluiten in van niet noodzakelijke omgevingsfactoren en een zich beperken tot het hoogst noodzakelijke.

Deze kinderen hebben al allerlei gewoontes geadapteerd die een duidelijk verschil aanduiden tussen wat wel en wat niet mag, tussen wat wel en wat niet van belang is voor de ontwikkeling van datgene waar zij mee bezig zijn. De extreme mate van (stille) concentratie die voor het schaken van belang is, is hun al in allerlei andere vormen meegegeven. Het is het dus eerder de taak van de schaak leraar haar aanwezigheid toe te passen op dit nieuwe spel, dan haar opnieuw uit te vinden.

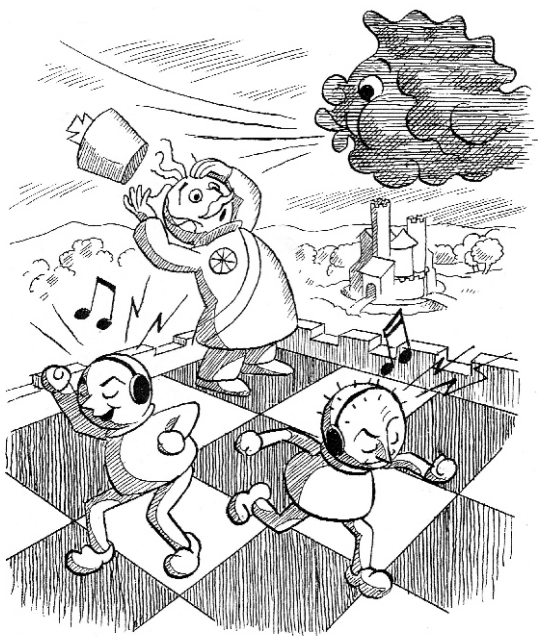
Hoe anders staan de zaken ervoor op de Dapper! De kinderen leven veel op straat, alleen met andere leeftijdsgenoten, en hebben zodoende veel minder benul van discipline, duidelijke structuur en (sluimerende) morele normen. Het scheiden van belangrijke zaken en minder ter zake doende aanwezigden is hen nog veelal onbekend, en tijdens de lessen schieten hun ogen rond naar iedere

beweging. Met name op sociaal gebied wordt alles opgemerkt, verbaal gecorrigeerd en aangevallen. Hier heersen de mores van de onmiddellijke presentie; wie schreeuwt wordt gehoord. Hoe past het stille overdenken boven een houten bord in een omgeving waarin de kinderen de gewoonte hebben aangenomen iedere gedachte ogenblikkelijk uit te spreken, waarin niet wordt gewacht, gedacht en getoetst voor er wordt gehandeld, maar meteen het lichamelijke contact wordt aangesproken? Van grote schakers wordt gezegd dat zij een gezichtsveld van acht bij acht velden kunnen aannemen.

Het is onmogelijk zoiets van zulke kinderen te verwachten. Hier maken zij voor de eerste keer kennis met een activiteit die om concentratie vraagt.

Tot op grote hoogte kan hetzelfde worden gezegd over de andere drie facetten die het schaakspel zou stimuleren. Intellectuele creativiteit veronderstelt de aanwezigheid van een intellectueel ingesteld denkproces, ofwel een denken dat wil begrijpen. Schaken is een complex spel vol subtiliteiten, en een kind moet vooreerst willen begrijpen waarom zet x beter is dan zet y in stelling z, voordat er überhaupt aan het bestuderen van deze stelling kan worden

begonnen. Er moet dus al een zekere nieuwsgierigheid aanwezig zijn, een zeker inzien van meer mogelijkheden, voordat er aan het daadwerkelijke bestuderen van de beste zet kan worden begonnen. Abstract denken, een willen ontrafelen van de typische karakteristieken van precies deze stelling, veronderstelt het kunnen inlassen van een pauze voordat men handelt, en in een omgeving waarin impulsen onmiddellijk om een uiting vragen neemt een kind simpelweg niet de tijd voor een soortgelijk stopmoment.

WEES OP JE HOEDE !

Zoals creativiteit ook wel heel leuk klinkt, maar in feite een kwaliteit inhoudt die al op de hoogte is van de mogelijkheden, zodat het kind er op een nieuwe manier mee kan omgaan.

Het stimuleren van intellectuele creativiteit strookt in het geheel niet met de omgeving van de 'zwarte school', waar juist het aanpassingsvermogen aan de heersende sociale groep, de grote mond, de spraakwaterval en eerder het toepassen dan het begrijpen van iets op zichzelf intellectueel uitdagends van belang zijn. Op de Maas en Waal kan ik de intrinsieke schoonheid van de kruispenning tonen, op de Dapper moet ik volstaan met de mededeling dat 'je zo sneller wint'.

Als derde pluspunt noemt Kasparov het stimuleren van de verantwoordelijkheid voor eigen handelen. Het is inderdaad een groot pluspunt van het schaakspel dat de schaker alleen op zichzelf aangewezen is – zijn goede en foutieve zetten zijn alleen van hem afkomstig – en zeker op latere leeftijd komt zo'n ervaring goed van pas (zelden heb ik van een goede schaker gehoord dat hij zich druk maakte om een toetsmoment als een tentamen; de goede schaker is gewend aan momenten van druk), maar wederom blijkt dat de uitwerking van dit voordeel heel anders eruit ziet. Op de Maas en

Waal groeien de kinderen op in een omgeving die hun duidelijk maakt wat de consequenties van hun handelingen op de wereld zijn; op de Dapper vindt de meeste correctie en bijschaving plaats in de sociale sfeer: de leeftijdsgenoten delen bewijzen van eer en schaamte uit. Het gevolg is te bemerken in het taalgebruik: 'Dat was mijn fout' versus 'Maar hij stoorde mij'; 'Dit was een slechte zet' versus 'Hij is dom. Ik kan zijn dame slaan' geven aan dat de focus elders ligt: de ene blik is die van een objectievere kijk op de stelling; het andere oordeel baseert zich op de concrete handelingen van de tegenstander of anderen om hem heen. Een uurtje schaakles in de week is veel te weinig om de kinderen duidelijk te maken dat het schaken een denkspel is waar jij en jij alleen verantwoordelijk bent.

Ten slotte behandel ik het maken van keuzes tussen ogenschijnlijk gelijkwaardige mogelijkheden. In feite komt dit vierde facet neer op een combinatie van eigen verantwoordelijkheid (de keuze) en het

Florian Jacobs bij een
Schaakhappening

objectief kunnen overzien van het spel (de mogelijkheden). En weer moet ik concluderen dat we op verschillende niveaus heel anders bezig zijn.

De kinderen op de Maas en Waal zijn aan te spreken op hun gedrag en geven objectieve respons op hun gedragingen (Waarom speel je deze zet? Omdat ik dan de toren en de koning aanval. Heeft wit nog een verdediging? O ja, wit heeft die zet), terwijl de kinderen op de Dapper de eigen verantwoordelijkheid verschuiven naar die van de groep (Waarom speel je deze zet? Omdat ik zijn loper wil slaan. Maar is deze zet wel veilig? Ja, maar hij ziet toch niet dat hij mij kan slaan). De leraar wordt gedwongen een andere, meer directe taal te gebruiken, omdat het schaakspel een andere rol vervult: van geleidelijke vooruitgang in het vinden van de beste zet verandert het spel in een mogelijkheid om de buurjongen te verslaan. Niet de beste zet, maar de vernedering telt.

En zo ontstaan twee vormen van lesgeven. Op de ene school biedt de leraar de kinderen een ander spel, een wat uitdagender denkspel, en willen de kinderen meer van het spelletje leren, waardoor ze er meer plezier in krijgen zodat ze nog meer willen leren enzovoorts.

Hier rijmen didactiek en vordering in begrip van het spel met elkaar.

Op de andere school biedt de leraar de kinderen een ander spel dat in feite een nieuwe mogelijkheid biedt om de sociale structuur

te hergroeperen, een spel waarin de brutaalste door de klas schreeuwt en de stillere hem een propje toewerpt, waarin de uitdager zijn broek omlaag trekt en waarin de jongens een front vormen tegen de meisjes. Het schaken neemt de vorm aan van een spel à la mens-erger-je-niet om de tijd mee te verdrijven, en geleidelijke ontdekking van zijn reikwijdte wordt noodzakelijkerwijs vervangen door simpele gezelschapsspelletjes waarbij de schaakstukken allemaal pionnen worden. Alles wordt didactiek.

Is dit jammer? Nee. Leraren moeten geen idealisten zijn; zij passen zich aan aan de wensen van de kinderen die zij lesgeven, zodat zij hun specifieke talenten het best kunnen ontplooien.

Wie niet geschikt is voor stille studie, moet daar niet toe worden gedwongen. En wie weet belanden er wel een paar op een schaakclub, waar de tijd uitsluitend aan schaken wordt besteed. Maar de schaakleraar past nederigheid: zeker op een school waar hij het eerste

uurtje van zwijgende concentratie aanbiedt, mag hij al blij zijn als er eentje met fonkelende oogjes komt vertellen dat zijn looper het paard van de tegenstander helemaal gevangen houdt. Op de ene school kunnen we stimuleren, jazeker, maar op de andere moeten we nog beginnen.

Rob Schimmel, directeur van basisschool De Regenboog uit Amsterdam Zuid-Oost.

Waarom heeft jullie school meegedaan aan ons project?

We wilden graag een keer schaaklessen onder schooltijd aanbieden; wij zoeken altijd naar een breder aanbod dan het reguliere onderwijsprogramma. De Schaakkaravaan bood die mogelijkheid. En omdat het gesubsidieerd werd was het financieel aantrekkelijk.

Wat zijn de knelpunten voor De Regenboog om schaken op te nemen als vast vak onder schooltijd?

Knelpunten voor schaken onder schooltijd zijn beschikbare ruimtes en het inpassen in het programma. Er zijn ook andere extra activiteiten die ruimte en tijd vragen, zoals de rekenklas, kunstkijkuren, schooltuinen, enzovoorts.

Op dit moment wordt schaken aangeboden als Brede School activiteit, na schooltijd. Door gebrek aan tijd, ruimtes en de keuze voor andere extra activiteiten onder schooltijd wordt schaken slechts af en toe onder schooltijd aangeboden.

Will van Rossum, directrice van basisschool De Dapper in de Dapperbuurt.

Waarom doet De Dapper mee aan het project De Schaakkaravaan?

De meeste kinderen van De Dapper zouden anders nooit in aanraking komen met het fenomeen schaken.

Wat zijn de knelpunten voor de school om schaken op te nemen als activiteit?

Er kunnen knelpunten ontstaan doordat de geldstromen duidelijk minder worden, de schaaklessen zouden daardoor in gevaar kunnen komen.

Wat zijn jullie ervaringen met De Schaakkaravaan?

De ervaringen met De Schaakkaravaan zijn erg positief. Er is een goede samenwerking en De Schaakkaravaan denkt mee om de schaaklessen door te laten gaan. De school is erg enthousiast.

Böhmblog

Hans Böhm, de ambassadeur van De Schaakkaravaan, heeft tijdens het project vele artikelen op zijn blog geschreven. Hieronder een selectie.

Vliegende stukken

Begin juni was er weer zo'n leuke happening van De Schaakkaravaan. Langzamerhand krijgen we een beetje grip op de chaos. Als de kinderen binnen komen, krijgen ze gelijk limonade, wat te snoepen en kunnen ze meekijken met de film Lang Leve de Koningin. Er doen zo'n 50 kinderen mee en ze worden verdeeld over verschillende onderdelen. Er is een competitie wie-kan-de-stukken-het-snelst-opzetten (de winnaar deed het dit keer in 17 seconden). Bijzonder is de hoek met weggeef-schaak, waarbij je zo snel mogelijk van al je stukken moet afkomen en slaan is verplicht! Bij dobbelschaak bepaalt de dobbelsteen met welk stuk je moet zetten. Zelf vind ik de schaakestafette (hardlopen-met-schaakstukken-met-hindernissen) altijd vermakelijk om te zien. De stukken zijn best wel zwaar en als je dan ook nog tussen pionnetjes door moet slalommen gaan sommigen onderuit. De stukken vliegen er dan vanaf.

Dan is er nog de computerhoek en de spelletjeshoek met kleine puzzeltjes en dobbelschaak. Bij de prijsuitreiking van de schaaktekeningen zegt de meester welke tekeningen hij het mooiste vond, maar iedereen vindt natuurlijk dat zijn tekening de beste is en zo hoort het ook.

Zelf speel ik altijd snelschaakpotjes van 1 minuut tegen 5 minuten en ik won alle partijen met nog maar 1 seconde op de klok. “Dat doe je expres”, zei een slim meisje en daar had ze wel een beetje gelijk in, want de vorige happening had ik ook iedere partij maar 1 seconde over. Of zou het toch toeval zijn?

Het was weer een mooie happening van De Schaakkaravaan!

De toren

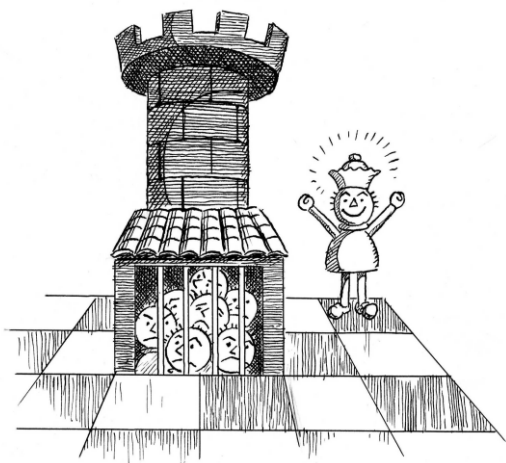
Waarom gaat de toren alleen maar horizontaal en verticaal? Als je de geschiedenis van de toren weet, dan begrijp je ook waarom de toren rechtdoor supersterk is en juist diagonaal heel zwak. We duiken de tijd in.

Ongeveer de belangrijkste uitvinding in de geschiedenis is die van het wiel. De wielvorm is voor veel dingen handig en naar algemeen wordt aangenomen werd omstreeks 4000 voor Christus een houten wiel uitgevonden voor het pottenbakken. Het eerste gebruik van een wiel voor een wagen kwam pas duizend jaar later, maar toen waren de wielen nog geheel gesloten. Pas omstreeks 1500 voor Christus gebruikten ze spaakwielen die meer snelheid gaven.

In het chaturangaspel, de directe voorloper van het Westerse schaakspel en het Chinese Chiangqi, stond de Ratha opgesteld, het Sanskrietwoord voor strijdwagen. Met paarden ervoor vervoerde de Ratha snel boogschutters en soldaten. In waterrijke gebieden liep de Ratha vast en daar gebruikte men boten. De toren heet nog steeds Ladja in het Russisch, wat boot betekent. In vroeger tijden was de vorm van de schaaktoren daarom soms een boot.

Bij een bevriende kunstverzamelaar, die honderden schaakspellen in zijn huis heeft uitgestald en zelf niet kan schaken, heb ik ook wel eens een toren gezien in de afbeelding van een katapult. Rond 400 voor onze jaartelling ontwikkelden de Grieken de katapult als wapen dat stenen en rotsblokken over grote afstand kon wegslingeren.

De strijdwagen, de boot en de katapult zijn diagonaal niet snel wendbaar, ze zijn zwak in de flanken en dat is onze toren ook.

R.

De loper

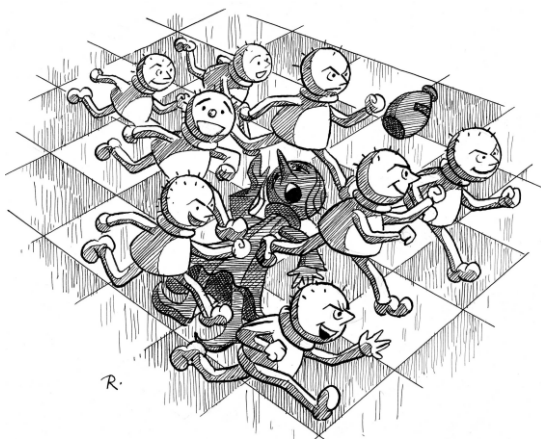
De loper was bij het ontstaan van het schaakspel, bij de voorlopers, een olifant. Nou werden olifanten, naast paarden, ook gebruikt in het Indiase leger, ten tijde van de chaturanga-variant, toen ze een partij nog met vier spelers speelden. Tot ongeveer het jaar 1500 was de loper ook een olifant op het schaakbord, soms prachtig realistisch gesneden van ivoor.

Daar zijn nog vele voorbeelden van te vinden in musea en bij schaakkunstverzamelaars. Door de invloed van de Arabieren ontstonden abstracte stukken voor de loper, soms met twee uitsteeksels, die stonden voor de slag tanden, soms alleen een rechtopstaande slurf.

In het Russisch heet de loper 'Slon', dat is hun woord voor olifant. De loper was eerst een uitermate zwak stuk, het ging weliswaar over de diagonaal maar maakte slechts een sprongetje waarbij één veld werd overgeslagen, dus van b1 naar d3 en vanuit d3 de keuze naar b1, b5, f5 en f1.

Toen men tegen het eind van de Middeleeuwen verschillende versnellingen in het schaakspel ging introduceren, werd de olifant een loper en mocht hij naar alle velden op de diagonaal.

Dat was een enorme uitbreiding van de mogelijkheden. Met de verandering van een springende naar een lopende, rennende figuur werd tevens de naam veranderd in 'raadsheer' en/of 'loper'. In de Germaans verwante talen kun je dat ook nog terugvinden in 'Läufer' en 'Löpare'. De loper is, als je er over nadenkt, het stuk dat de grootste metamorfose heeft ondergaan, zowel in benaming als vormgeving.

Het paard

Het schaakstuk paard stamt regelrecht van de paarden die gebruikt werden in de oude manier van oorlogvoeren: de cavalerie. En die paarden waren niet wild, maar waren bereden paarden. Volgens kenners van de geschiedenis slaagde de mens er pas tussen 3000 en 2000 voor Christus in om het wilde paard te temmen en te domesticeren, dat wil zeggen dat het paard zich liet verzorgen en als rijdier of lastdier gebruikt kon worden. De paarden waren aanvankelijk tamelijk klein, niet meer dan 1½ meter hoog, en ze werden ongezadeld en zonder stijgbeugel bereden.

De paardesprong is nooit veranderd en is altijd een beetje mysterieus voor de beginner. Dat komt omdat het paard over een veld kan springen waar een ander stuk staat.

Sommigen leren de sprong als: 1 veld recht en 1 veld schuin, anderen leren de sprong als: 2 velden recht en 1 opzij. De paardesprong is dus een combinatie van sprongen en daarin onderscheidt het paard zich van alle andere stukken. Vooral in de kunstzinnige spelen zien we de mooiste paardenhoofden met oogjes van ivoor en prachtige manen op een sierlijke hals.

Met het paard zijn leuke opgaven te bedenken. Een van de oudste opgaven is: zet een paard op a8 en spring naar alle velden op het bord maar je mag nooit twee keer op hetzelfde veld komen.

1	48	31	50	33	16	63	18
30	51	46	3	62	19	14	35
47	2	49	32	15	34	17	64
52	29	4	45	20	61	36	13
5	44	25	56	9	40	21	60
28	53	8	41	24	57	12	37
43	6	55	26	39	10	59	22
54	27	42	7	58	23	38	11

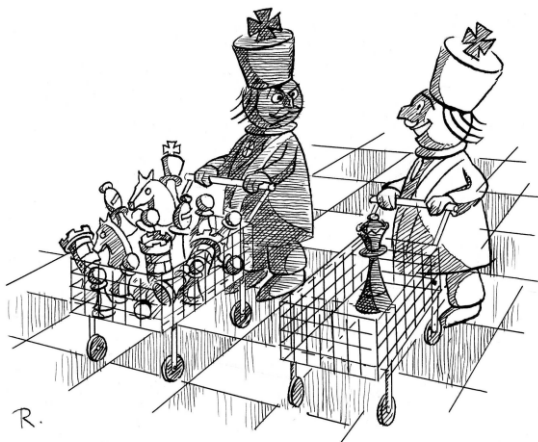

De dame (koningin)

In Chaturanga, de directe voorloper van ons schaakspel, hadden alle vier spelers een koning. Toen de witte en zwarte legers werden samengevoegd, volgens sommige encyclopedieën vanaf het jaar 500, wilde men niet twee koningen per kleur hebben.

Dus werd één koning gedegradeerd tot generaal. De generaal moest in het veld uitvoeren wat de koning hem vanuit zijn kasteel opdroeg. Daarom kreeg de generaal op het schaakbord slechts de helft van de macht van de koning (acht velden): hij mocht alleen maar kiezen uit de vier diagonale aanliggende velden. De generaal bleef altijd op dezelfde kleur en was nog zwakker (langzamer) dan de loper.

Als het spel naar Europa komt, rond het jaar 1000, verandert de benaming voor het stuk 'de generaal'. In het bewaard gebleven manuscript 'Elegia de Ludo Scachorum' uit 1195 wordt gerept van 'Femina', dat betekent vrouw.

JIJ WINT... MAAR IK HEB LEKKER JOUW DAME !

In de Middeleeuwen duikt hier en daar 'Regina' op (betekent koningin) en in een manuscript uit 1403 heeft men het over 'Coninghinne'.

In die tijd speelde er dus een transseksueel stuk naast de koning: in de Arabische landen een man en in Europa een vrouw.

Pas vanaf 1500 krijgt 'De koningin' of 'De dame' haar huidige kracht. Zij wordt sterker dan alle andere stukken (over emancipatie gesproken), maar de koning blijft natuurlijk het belangrijkste stuk. Er wordt veel gespeeld aan het hof en door edelen. De stukken vertegenwoordigen meer een complete hofhouding dan een slagveld. De figuur naast de koning werd daarom min of meer vanzelfsprekend de koningin.

De koning

De koning is het belangrijkste stuk in het schaakspel. De koning is er altijd geweest, ook bij de voorlopers. Van oudsher ontleent de koning zijn macht en waardigheid aan de godheid. Daarom wordt een koning ook nooit geslagen, maar houdt het spel op als hij geslagen zou kunnen worden.

In het oude Egypte, in India, in Perzië waren er 'koningen bij de gratie Gods', zoals dat zelfs tot vandaag nog over de Christelijke koningen wordt gezegd. De koning was 'heerser over zijn volk', hij was 'de heer der heerscharen' en hij voerde het leger aan, dat hem diende om de wet en vrede te handhaven, om zijn land te verdedigen bij aanvallen en, niet in de laatste plaats, om te helpen bij de uitbreiding van zijn land. Dat oorlog voeren zat de oude koningen in het bloed, je kon rustig spreken van een militair koningschap. De figuur van de koning is in het schaakspel nooit noemenswaardig veranderd.

In de beroemde anekdote over het ontstaan van het schaakspel loofde koning Shihram een grote beloning uit voor een spel dat hem uit zijn verveling kon halen. De uitvinder Sissa Ibn Dahir bood hem het eerste schaakspel aan.

De koning bedankte hem en Sissa mocht wensen wat hij wou. “Doe mij maar één graankorrel op het eerste veld, twee op het tweede veld en dan op ieder volgend veld het dubbele.” En die beloning kon de koning niet inlossen!

De wiskundige formule is 2 tot de $64^e - 1$ en dat zijn precies 18.446.744.073.709.551.615 graankorrels, meer dan vele malen de wereld-productie.

De pion

Volgens sommige kenners van de geschiedenis doken de voorlopers van het schaakspel al zesduizend jaar geleden op. Dat moeten we heel, héél ruim zien. Bijvoorbeeld dat er werd gespeeld op een bord (niet per se acht bij acht) en met verschillende stukken (niet per se 32). Natuurlijk zijn er in die achter ons liggende tijd veel dingen veranderd en aangepast. Neem nou de pion.

De pion stond altijd symbool voor de voetsoldaat. Dat marcheren zie je een beetje terug in de loop van het kleinste stuk. Recht op z'n doel af: de overkant, dwars door alle linies van de vijand heen. Pionnen waren eerst verschillend,

soms ook gemaakt naar specifieke ambachten (boer, bakker, smid). Maar toen de Arabieren op hun veroveringstochten tussen het jaar 640 en 750 het schaakspel meenamen naar Noord-Afrika en later Spanje en Frankrijk werden de stukken abstract. Beelden, dus ook schaakstukken, mochten niet lijken op levende wezens volgens de voorschriften van de Koran.

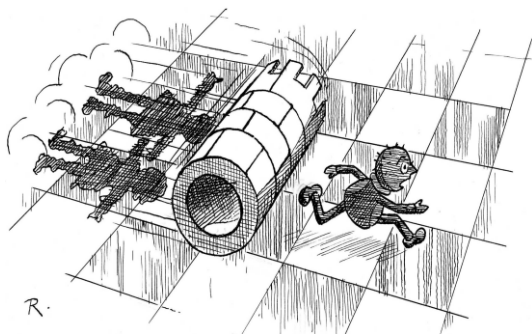
De pion mocht in het begin alleen maar 1 stap, 1 veld per keer vooruit. Later kreeg de pion de keuze tussen 1 of 2 velden vanuit de beginpositie. Vanaf ongeveer 1600 wordt langzaam de en passant regel internationaal ingevoerd en ook de promotie tot ieder stuk. Want in het begin moest je tot dame promoveren maar dat mocht alleen als de oorspronkelijke dame al geslagen was. Want twee vrouwen naast 1 koning was veelwijverij en dat was weer volgens 'andere' godsdiensten schennis.

'De pion is de ziel van het schaakspel' is een beroemde uitdrukking. Door pionnenformaties en pionoffers krijgt een stelling dynamiek.

De geschiedenis van het schaaksport (1)

Over het ontstaan van het schaakspel bestaan vele theorieën, dus ging ik te rade bij een echte schaakhistoricus: Leo Diepstraten. Leo heeft veel geschreven over de meest uiteenlopende invalshoeken (zoals 'welke koningen speelden het spel?'), maar voor mij is het fraai geïllustreerde boek 'Vermaarde schaakcafés' uit 2004, het meest dierbaar. Want terwijl de geschiedenis van koffiehuisen en schaakcafés over de gehele wereld wordt beschreven, denk ik terug aan de tijd dat ik daar zelf vaak zat. Of het schaakcafé nu in New York, Mexico-Stad, Moskou, Brussel of Amsterdam staat, maakt niet zoveel verschil voor de jonge reislustige schaker. Het is een bijzondere ontmoetingsplaats waar je niet alleen je krachten kunt meten en je kunsten kunt tonen, maar tevens is het schaakcafé een uitvalsbasis voor het verruimen van je totale blik op de wereld.

Leo vertelde me dat een internationaal groepje schaakhistorici sinds 1991 om de paar jaar bij elkaar komt om te praten over de laatste inzichten. Volgens die specialisten kun je de ontwikkeling van ons koninklijke spel indelen in vier periodes:

- 4000 - 400 voor Christus: de voorlopers
- 400 voor Christus – 750: verspreiding in India, Iran, Arabië
- 750 - 1475: verspreiding in Europa
- 1475 - heden: het moderne schaak.

Het is toch een grappige gedachte, dat sommige mensen 6000 jaar geleden al een potje zaten te schaken! Dat ging natuurlijk wel anders en het bord was toen nog niet zwart/wit maar dat doet er nou even niet toe. Het blijft grappig want we kunnen het nog steeds niet perfect spelen!

De geschiedenis van de schaaksport (2)

De eerste periode van het ontstaan van het schaakspel was tussen 4000 en 400 jaar voor het jaar nul. Volgens historici, degenen die de geschiedenis hebben bestudeerd, werd het spel toen heel anders gespeeld. Om te beginnen was er een bord, niet per se van acht bij acht velden en er waren ook nog geen witte en zwarte velden. Het bord was nog niet geschakeerd, zoals dat heet.

Het verschil in witte en zwarte velden is natuurlijk wel makkelijk (dan zie je zo'n diagonaal gewoon lekker doorlopen en vooral bij de lopers is dat aangenaam voor het oog) maar het hoeft niet, het blijft hetzelfde bord. Er zijn natuurlijk sceptici die zeggen 'als het niet hetzelfde bord is en niet dezelfde stukken dan was het ook geen schaken'. Ze hebben daar een punt, maar laten we het ruim zien: de uitvinding van de auto (ongeveer 1900) kon ook niet zonder de voorloper 'het wiel' (ongeveer 4000 voor Christus).

Verder schijnt het schaakspel toen meer een renspeel geweest te zijn, zoals je ook ziet bij halma en mens-erger-je-niet. Als een stuk geslagen werd begon het gewoon weer vanuit de beginpositie. Men heeft ook ontdekt dat bij aanvang er vier spelers meededen, die allemaal tegen elkaar speelden, alhoewel er ook varianten bekend zijn waarbij de witten samenheulden tegen de zwarten. Maar het belangrijkste verschil was toch wel de dobbelsteen, die bepaalde met welk stuk gezet moest worden. Dat was de grootste reden voor de Kerk om het (dobbel)schaak te verbannen. Schaken was in het begin dus een puur geluksspel.

De geschiedenis van de schaaksport (3)

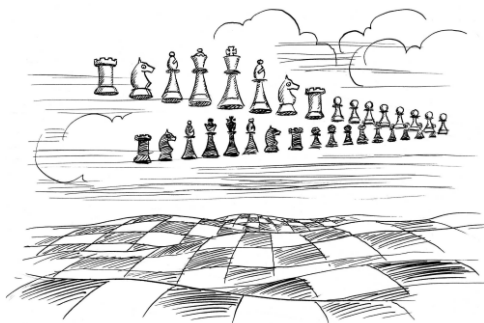
De tweede periode van het ontstaan van het schaakspel was tussen 400 vóór en 750 jaar na het jaar nul. De belangrijkste ontwikkeling was dat de legers van de vier spelers uit de eerste periode (Chaturanga), de twee witten en de twee zwarten, werden samengevoegd.

Omdat er geen twee koningen per speler konden zijn werd één koning vervangen door een generaal. De generaal was weliswaar de belangrijkste helper van de koning op het slagveld, maar hij kreeg in het schaakspel van toen een onbeduidende rol.

Volgens historici is het niet waarschijnlijk dat in het Chaturanga voor twee personen de partij kon worden beslist door mat te geven, het bleef een berovingsoverwinning.

De meeste denkspelen zijn berovingsspelen, het dammen is daar de bekendste uitvoering van. Ook bij alle varianten op het Monopolyspel is het zaak de tegenstander volledig kaal te plukken en dan is de partij afgelopen. De schaaksport wordt wel de koning onder de denkspelen genoemd en dat komt onder andere doordat het mat boven het materiaal staat.

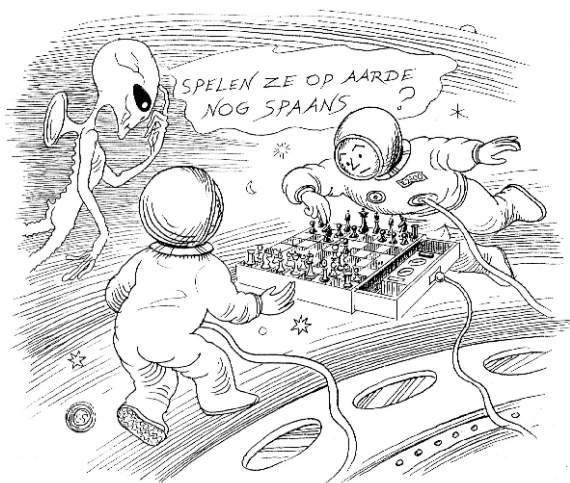
In de bloeiperiode van de vroege Arabische Islam (640-750) ontstaat een enorme verbreding van het schaakspel als de Arabieren op hun veroveringstochten het spel meenemen van Saudi-Arabië naar Noord-Afrika, waar zij behalve Egypte ook Libië, Tunesië, Algerije en Marokko binnenvielen.

De namen van de stukken veranderden en ook de vormgeving, want de herkenbare Indiase en Perzische stukken pasten niet in de voorschriften van de Koran. Beelden, dus ook schaakstukken, mochten niet lijken op levende wezens en zo ontstonden de abstracte stukken.

De geschiedenis van de schaaksport (4)

De derde periode van het ontstaan van het schaakspel was tussen het jaar 750 en 1475 waarin Europa gaat schaken. We zitten nu in de christelijke Middeleeuwen. Omstreeks 800 Spanje, omstreeks 900 Italië, daarna Duitsland en daarna Nederland.

De geschakeerde borden (witte en zwarte velden) doen hun intrede rond 1100, dat staat in het Einsiedeln-Manuscript, een in het Latijn geschreven gedicht van 98 versregels. Het is interessant om eens een bezoek te brengen aan het Einsiedeln Klooster in Zwitserland dat in het jaar 934 werd gebouwd. Er is een bibliotheek met 1230 oude manuscripten en meer dan 230.000 boeken. Het is niet open voor het publiek maar onder begeleiding van een monnik worden er rondleidingen verzorgd.

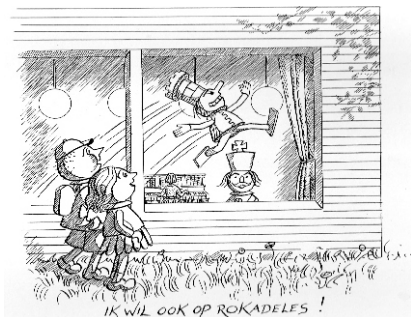
Vanuit die Europese periode worden termen uit het schaakspel gebruikt om zaken in het dagelijks leven op symbolische wijze weer te geven. Nog steeds hoor je politici praten over een 'patstelling' en 'hij schaakt op twee borden tegelijk' en ook een gevleugelde typering is 'hij is slechts een pion in het grote spel'.

De Middeleeuwen, die in veel zaken symbolen zagen, beschouwden het schaakbord als de wereld, waar licht en donker stond voor goed en kwaad. Het thema van leven en dood, hemel en hel, als symbool van het schaakspel wijst ook op de gelijkheid van alle mensen: zij worden gelijk geboren, vervullen verschillende functies maar bij de dood is iedereen weer gelijk, zoals bij het einde van de partij alle stukken, van koning tot pion, weer in hetzelfde doosje gaan.

De geschiedenis van de schaaksport (5)

De universiteit van Göttingen in Duitsland heeft een manuscript bewaard uit 1470 dat geheel gewijd is aan het moderne schaak. Over 33 bladzijden worden in Latijnse tekst twaalf openingen besproken en 30 schaakproblemen in diagrammen gegeven. Alle stukken gaan en slaan zoals ze nog steeds doen en bij promotie mag voor elk stuk gekozen worden. Alleen de rokade en de en-passant-regel zijn nog niet overal gelijk.

Iemand die de regels van het schaakspel leert, heeft al snel de loop van alle zes stukken onder de knie. Maar precies die uitzonderlijke regels van rokade en en-passant slaan, kosten wat meer moeite. De rokade is op natuurlijke wijze ontstaan toen men begreep dat de koning in de openingsfase van de partij het veiligst in een hoekje achter de pionnen staat. Die hele omslachtige manoeuvre werd bekort door de rokade.

Het en-passant slaan kwam voort uit de versnelling van het spel waarbij de pion vanuit zijn beginstand mocht kiezen tussen 1 of 2 velden voorwaarts. Om dan een vijandelijke pion zomaar voorbij te gaan was een consequentie die om een reactie vroeg: het slaan-in-het-voorbij-gaan.

De enige aanpassingen die vanaf 1850 zijn ingevoerd, hebben betrekking op de bedenktijden per speler per partij. Na de zandloper en de mechanische schaakklok werd rond 1900 de dubbele schaakklok ingevoerd. Het aantal zetten per uur werd opgevoerd en vanaf 1990 komt de digitale schaakklok in de toernooizaal. Op aanraden van Bobby Fischer, wereldkampioen schaken van 1972-1975, kwam er extra bedenktijd per uitgevoerde zet bij. Het had niet veel gescheeld of het wereldkampioenschap in 2010 was in een vluiggertje beslist.

Websites

Op de onderstaande websites kan je nog veel meer informatie over De Schaakkaravaan of jeugdschaak vinden.

www.schaakkaravaan.nl

De website van het project met informatie, downloads, tips over het lesgeven, video's en foto's.

BÖHMBLOG

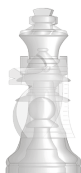
www.schaakkaravaan.blogspot.com

De weblog van onze ambassadeur, Hans Böhm. In meer dan 60 blogs komen allerlei onderwerpen ter sprake.

www.speelz.org

De website van Speel-Z, het schoolschaakproject van de KNSB, waarvan De Schaakkaravaan gebruik heeft gemaakt.

www.stappenmethode.nl

De website van de gebruikte leermet-
hode met veel aanvullende informatie
en uitleg over deze succesvolle
leermethode.

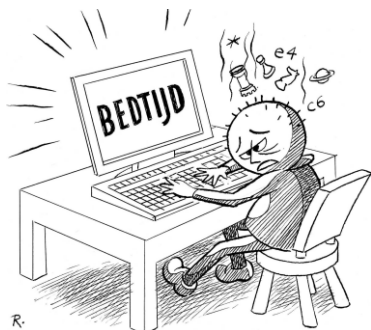
www.maxeuwe.nl

De website van het Max Euwe
Centrum, de initiatiefnemer van De
Schaakkaravaan. Op de site is veel
informatie te vinden over het museum,
de bibliotheek, activiteiten en
natuurlijk over Max Euwe,
wereldkampioen schaken van
1935 tot 1937.

www.schaakbond.nl

De website van de KNSB met actuele
informatie over het schaken in
Nederland, maar ook over de
trainerscursussen.

Sponsoren

Bij deze willen we de sponsoren van ons project hartelijk danken:

Ministerie van VWS

Dienst Maatschappelijke Ontwikkeling van de gemeente Amsterdam

De Koninklijke Nederlandse Schaakbond

Het Max Euwe Centrum

Schaak- en Gowinkel Het Paard

Verantwoording

Samenstelling: Eddy Sibbing

Correcties: Evert-Jan Straat, Aller Weis,
Clemens Koster

Eindredactie: Gerda Visser

Tekeningen: Rupert van der Linden

Foto's: Lorena Zevedei, Jürgen Vijfschaft, Eric
van Breugel, Bas Beekhuizen, medewerkers
Max Euwe Centrum

Lay-out: Jan Boots

Druk: Druckerei & Verlag Steinmeier

Uitgave: december 2011

Over de samensteller

De samensteller, Eddy Sibbing, is ook de projectleider van De Schaakkaravaan.

Sinds 1996 is hij kaderdocent van de KNSB. Tussen 2000 en 2009 gaf hij als consultant (later Servicepuntmedewerker) van de KNSB advies aan clubs, bonden en scholen.

Hij geeft al meer dan 20 jaar schaaklessen op scholen en schaakclubs.

In 1984 (Juliana-school uit Bussum), 1998 en 1999 (de Horizon uit Amstelveen)

was hij de trainer van het team dat Nederlands kampioen schaken Basisonderwijs werd.

Samen met Cor van Wijgerden heeft hij de Opstapjes gemaakt, de twee werkboeken van de Stappenmethode voor de jongste jeugd.

Van februari 2009 tot en met december 2011 heeft het Max Euwe Centrum (MEC) het project De Schaakkaravaan uitgevoerd op basisscholen in Amsterdam.

In dit boekje kunt u de ervaringen lezen van dit unieke schoolschaakproject, dat door subsidie van het ministerie van VWS mogelijk is gemaakt.

Het boekje is geschikt voor iedereen die met schaken op de basisschool te maken heeft: leerkrachten, leraren, ouders, kinderen, jeugdleiders en bestuurders van schaakclubs.

Iedereen kan vanuit zijn eigen invalshoek iets opsteken van de informatie, de ervaringen en de aanbevelingen die opgenomen zijn. Het MEC hoopt met dit boekje het schaken op scholen een impuls te geven.

Max Euwe Centrum
Max Euweplein 30a
1017 MB Amsterdam
020 - 6257017
www.schaakkaravaan.nl
www.maxeuwe.nl

